IX. Понятието "социален контрол" се налага, а понятието "обществено мнение" се разпада: Едуард Рос

Навлизаме в XX в. с един цитат за общественото мнение от 1950 г.: "Под обществено мнение в настоящото историческо изследване трябва да разбираме: мнения по въпроси от национално значение, които се изразяват от хора извън правителството, претендиращи за правото техните мнения, действия, лични решения и структури да влияят или определят тези на правителството." Това подчертава Ханс Шпайер в статията си "Историческото развитие на общественото мнение", публикувана през 1950 г. в Американското списание за социология.[1]

Едно понятие за обществено мнение, скроено по мярката на учени и журналисти

Как понятието обществено мнение променя дотолкова значението си, влагано в него векове наред? Публично изразени мнения, които влияят върху правителството: тази част от дефиницията на Шпайер ще срещнем отново, но към нея е добавено още нещо: че може да става дума само за мнения, свързани с въпроси от национално значение, мнения на хора, чиято оценка заслужава внимание. Това е радикално ограничаване и едновременно с това качествена промяна. Вече става дума не само за нещо усреднено, което по думите на Сократ възниква между знанието и незнанието. Тук по скоро се утвърждава една съзнателна власт на мнението, която съпътства правителството с претенцията да бъде равностойна, ако не и превъзхождаща го, оценка.

Подобна трансформация неизбежно буди интерес. От кога "мнението" губи смисъла си на репутация? Когато се сблъсках с този въпрос, имах същото чувство като онзи, който изгубил портмонето си и се върнал да го търси обратно по пътя. Това бе в началото на шестдесетте години, почти по същото време, когато съвсем не можех да си обясня разминаването на двете криви: изборни намерения и очаквания кой ще спечели изборите. Седем години по-късно, обаче, установих връзката между двата въпроса.

Интересът към преформулиране смисъла на общественото мнение, би могъл да се установи след времето, когато догмата "всички правителства се основават на мнението" се налага, с което и легитимирането на правителството, чрез мнението намира израз. Изричното място, което Русо отрежда на общественото мнение в държавата, всесилната власт на общественото мнение в Съединените щати, която описва Токвил – всичко това трябва да е привличало представителите на общественото мнение. Тронът на общественото мнение в трудовете, посветени на общественото мнение, до средата на XIX в., обаче, остава незает, макар да се появяват голям брой солидни трудове, в които предметът се анализира систематично и се извежда какъв вид обществено мнение би бил от най-голяма полза за

държавата, като то се дефинира съобразно това. Влиянието на философите, на учените изобщо, на писателите и журналистите, изглежда намира в образа на общественото мнение най-точното си място. В изследванията на Джереми Бентъм/1838-43/ [2], или Джеймс Брайс/ 1888/ [3], се появяват забележителни социално-психологически наблюдения, но те все още остават примесени с нормативни изисквания как да се изгради характера и ролята на общественото мнение. Въпреки всичко, оставаме твърде далеч от онова представително обществено мнение, както то се разбира от Шпайер [4], Вилхелм Хенис/1957/ [5], или Юрген Хабермас/1962/ [6], в смисъла на критична политическа оценка.

Снеговалежът върху тротоара, като обществено мнение

Решителната фаза изглежда датира от последните години на XIX в., и то в поредица от статии на американския социолог Едуард А. Рос, публикувани между 1896 и 1898 г. в "Американското списание за социология" и отпечатани през 1901 г. в отделна книга. Изглежда, че от тук нататък, понятието обществено мнение отхвърля значението, което му е придавано в продължение на векове, като конформистки натиск и продължава да съществува в по-еднозначното си значение на инстанция, критично контролираща правителството [7]. Все пак, нещо от предишното значение, обаче, остава. Социалният психолог Флойд Х. Алпорт, през 1937 в първа книжка на прочулото се по това време списание "Public Opinon Quarterly", във встъпителната си студия на тема "Към една наука за общественото мнение", дава като пример за въздействието на обществено мнение снеговалежа върху тротоара на своята къща: Така същността на общественото мнение той характеризира с думите: "Явленията, които изследваме под понятието обществено мнене, са в основата си начини на поведение... И то, начини на поведение, при които участва идеята, че и другите ще реагират по същия начин." Но, особено върху европейските учени, подобни представи по това време имат по-скоро обратно въздействие.

Докато индивидът умре за обществото

Кое е тогава онова, в публикуваните като книга студии на Едуард А. Рос, довело до решителна промяна в разбиранията за общественото мнение. Преди всичко Рос говори като втори Джон Лок и е учудващо, че той нито веднаж не се позовава на Лок. Рос: "Здравенякът селянин би могъл да бъде порицан от обществото, което го отбягва. Култивираният човек би могъл да избегне неприязънта на своите съседи, като се движи в друго време и други кръгове. Но за мнозинството хора, одобрението и укорът са властелини на техния живот." [9] – "Не толкова мисълта, какво би могла да стори негодуващата общественост, прави американеца съвсем безпомощен, а по-скоро пълната неспособност да остане невъзмутим, когато се изправи срещу недоброжелателна присъда – неумението му да живее така, че да не се влияе от убежденията и

мненията на околните." [10] – "Само престъпникът или моралният герой, остава неуязвим от това, което другите мислят за него." [11]

Тези изречения откриваме у Рос в главата "Обществено мнение". Той схваща, обаче, общественото мнение като отражение на едно явление, което нарича с понятие, взаимствано от Херберт Спенсър [12], дало и заглавието на неговата книга: "Социалният контрол". Социалният контрол се упражнява в човешкото общество по различни начини, казва Рос, в една напълно прозрачна институционализирана форма, например, в правото, също в религията, в националните празници и възпитанието. Но, и социалният контрол, под формата на обществено мнение, макар и неинституционализирана, е твърде ефективна. Тя притежава санкции, класифицирани от един по-късен автор по проблемите на социалния контрол – Ричард Т.Лапиер/1954/, в три категории: физически санкции, икономически санкции и, като най-важни – психологически санкции, чието начало вероятно започва с това да не поздравяваме някого, и в чиято крайна фаза индивидът "умира за обществото", по думите на Едуард А.Рос. [14]

Рос подчертава предимствата на социалния контрол чрез общественото мнение. В сравнение с правосъдната система, то е "гъвкаво" и "евтино" [15]. Неговото представяне, образно казано, е много успешно. "Социалният контрол" е понятие, изразът носи предизвикателството на новото, то се свързва с всичко, което някога, при Джон Лок, бе наричано закон за мнението или репутацията. Поради това, много социолози се ангажират с темата за социалния контрол, но за обществено мнение вече не става и дума. Двойственият характер на една интегрираща сила, която принуждава както индивида, така и правителството, да зачитат общественото съгласие, събужда интереса. Въздействието върху индивида се нарича вече социален контрол, въздействието върху правителството се свързва с понятието обществено мнение и се разбира по-скоро като мисловна конструкция, отколкото като нормативен характер. Връзката между двете форми на въздействие, обаче, се загубва.